

Recensent: Wout Joling

P.A. van Mulkom: 'In het spoor van tuberculose' Uitgeverij Calbona, Rotterdam 2013. ISBN 97899491872181 Zie ook: www.calbona.nl (Tuberculose/Sanatorium/Geschiedenis/AG/1)

Soort boek/stijl/ziekte: Dit boek geeft een beeld van de zorg voor tuberculosepatiënten in het rooms-katholieke sanatorium Caesarea in Ugchelen in de periode 1942 tot 1957. Het is gebaseerd op gesprekken met oud-patiënten. Hun herinneringen, beleving en ervaringen staan centraal. 'Waarschijnlijk kan wat in Caesarea plaatsvond exemplarisch zijn voor hetgeen in een groot deel van de wereld gedaan werd bij de behandeling van tuberculosepatiënten.'

Over de schrijver: P.A. (Piet) van Mulkom studeerde pedagogiek, doceerde aan de lerarenopleiding en sociale academie. Hij was in de jaren zeventig directeur van een medisch kinderhuis, dat in Caesarea was gevestigd. Zijn verbondenheid met kunst is zichtbaar in dit boek, waarin diverse gedichten zijn opgenomen en verwijzingen naar tuberculose in de literatuurgeschiedenis. Van Mulkom schrijft gedichten, in het bijzonder haiku en tanka. Zijn belangrijkste overweging voor het schrijven van dit boek was 'een stem te geven aan zieken en hun behandelaars, zodat hun inzet niet vergeten wordt. Een hommage!'

Korte beschrijving: Een Amsterdamse koopman, de heer Caesar, liet in 1923 in Ugchelen bij Apeldoorn Huize Caesarea bouwen. 'Een bosrijk eiland op de Veluwe'. Als gevolg van financiële problemen verkocht hij het monumentale pand later aan de zusters Franciscanessen te Veghel. Het huis kende verschillende bestemmingen en van 1942 tot 1957 werden er patiënten verpleegd die aan tuberculose leden. Over die 'sanatoriumtijd' van Caesarea bleken nauwelijks gegevens te bestaan. Voor dit boek achterhaalde de auteur een groot aantal oud-patiënten en met hun verhalen komt de geschiedenis van Caesarea tot leven in de periode dat het als sanatorium functioneerde.

Tijdens de gesprekken werd duidelijk dat Caesarea als sanatorium niet los kan worden gezien van de geschiedenis van tuberculose. Het boek is naast een boeiende kroniek van herinneringen van oud-patiënten tegelijk een zoektocht naar de geschiedenis van de ziekte. Daarvoor put de auteur vooral uit de kunstgeschiedenis. Van veel kunstenaars is bekend dat ze aan tuberculose leden: Chopin, De Genestet, Paul van Ostaïen, Kafka, Modigliani, de zusters Brönte, Strawinsky, George Orwell, om er maar enkele te noemen. In opera's van Puccini en Verdi sterft men aan de ziekte. De roman *De Toverberg* van Thomas Mann is geheel gewijd aan het leven in een sanatorium voor tuberculose.

Caesarea was door de ligging in de Veluwse bossen een ideale plaats om een sanatorium te stichten. Er was ruimte en zuivere lucht. De belangrijkste pijlers voor behandeling waren de drie R's: Rust, Reinheid en Regelmaat. De patiënt moest zoveel mogelijk in de open lucht leven, lichamelijk en geestelijk rusten, in een omgeving die vrij was van stof, roet en insecten. Hij moest goede voeding krijgen en de verzorging van de huid verdiende bijzondere aandacht.

In april 1942 vormt een ontmoeting tussen de zusters uit Veghel en "De Vereniging RK. herstellingsoorden voor longlijders en zwakke kinderen" het begin van Caesarea als een rooms-katholiek herstellingsoord voor tuberculosepatiënten. Het kreeg een capaciteit van 110 bedden, hoofdzakelijk voor kinderen.

Wat viel op: Het boek (130 pgs) is helder geschreven en aantrekkelijk vorm gegeven. Het bevat veel historische foto's, dagboekfragmenten, gedichten en afbeeldingen die de tijd van het sanatorium weergeven. Bijzonder is dat de beleving en herinneringen van de oud-patiënten zijn geplaatst tegen de achtergrond van beschrijvingen in kunst en literatuur. Het geeft de persoonlijke verhalen, die de kern van dit boek vormen (zie de citaten), een breder perspectief.

Citaten:

- P 42: 'Daar werd ik gewassen. Ik was bijna verdronken. Er was stromend water en een grote badkuip. De zuster zette mij erin. De telefoon ging. De zuster liep er naar toe. Ze vergat mij. Het water kwam hoger en hoger. Ik kon niet uit bad en het water steeg en steeg maar. Ik werd vreselijk bang. Nu nog heb ik er last van.'
- P 50: 's Ochtends om zes uur kreeg je een koude wasbeurt. Dat was omdat de longen geactiveerd moesten worden. Na die koude douche moesten we weer gaan slapen tot half acht. Daarna wasten de kinderen zich aan de wasbakken en werd er voor het ontbijt gezorgd. Om negen uur werd gekuurd tot dertien uur. Je moest plat op je rug liggen. Dan was het eten en dan weer slapen vanaf veertien uur tot vijftien uur dertig. Tot twintig uur mocht je rechtop zitten. Daarna was het slapen geblazen.' Tijdens de nacht stonden alle ramen wagenwijd open. 'Je kon de vleermuizen zien fladderen.'
- P 65: 'De maagspoeling was afschuwelijk. Via een slangetje brachten ze een vloeistof in de maag. Je moest het weer uitspugen. Het sputum werd dan in het laboratorium onderzocht. Maar je kreeg na de behandeling een kop koffie. We kregen nooit koffie. Daarom was dit het feest, dat de pijn verzachtte.'
- P 69: 'Ik heb meegemaakt, dat een patiënt stierf. Er werd een hek om haar heen geplaatst. Alles werd afgeschermd. Er werd niet over gesproken.'
- P 87: 'Ik, protestants meisje, had een rozenkrans. Toen ik thuis kwam heeft vader hem weggedaan. Ik had hem graag bewaard. Het was wel waar: bij thuiskomst was ik behoorlijk verkatholiekt.'
- P 94: 'Een nachtzoen was er niet bij.'
- P 108: 'Dan moest je een aantal, door de dokter opgegeven uren, heel stil en plat op bed blijven liggen. Dat hield in, dat je je knie nooit mocht optrekken, voeten niet bewegen en je schouders strak op het matras moesten blijven liggen. Het enige wat je mocht bewegen, was je hoofd, dat op het kussen lag en je handen. Eigenlijk moest je dat een uur of zes per dag doen. Dat heb ik zo een jaar volgehouden!'
- P 121: 'En dan elk weekend pudding. Geel met chocolade ging nog wel, maar de roze... vreselijk. Maar je bord moest leeg. Daar waren de zusters heel consequent in. In een onbewaakt ogenblik bracht het toilet wat verlichting, maar o wee, als je gesnapt werd.'

Extra:

Tegenwoordig kan tuberculose met succes worden bestreden. Sanatoria zijn er niet meer. Toch worden er in ons land nog zo'n duizend patiënten per jaar behandeld. Dit

staat in schril contrast met de situatie in de vorige eeuw. In 1900 stierven in Nederland tienduizend mensen aan de ziekte op een bevolking van vijf miljoen. In de jaren twintig bleek bij keuringen voor militaire dienst dat 70% van de onderzochte jongens besmet was met tbc. Ook nu nog is de ziekte wereldwijd niet uitgestorven. In 2008 leden wereldwijd nog 9,4 miljoen mensen aan tuberculose, waarvan er 1,7 miljoen stierven.